

Bezoek aan een Nederlandse “klas in beweging” lente 2015

De namen van de leerkrachten heb ik vervangen door X, Y en Z.

Om 08.05 uur aangekomen op school. De leerkrachten zijn in de klassen. Ze zouden om 8.10 uur verzamelen voor de lerarenspreuk.

Om 8.15 uur ben ik naar de tweede klas gegaan bij leerkracht X. X ging onmiddellijk daarna naar beneden om de kinderen op te halen. De kinderen verzamelen na het klinken van de bel bij palen en muur op de speelplaats. Ze vormen geen al te strakke rijen.

8.25 uur: De leerkrachten staan bij de kinderen en vertrekken onmiddellijk naar de klassen. In de gang doen de kinderen hun schoenen uit en nemen hun pantoffels van het rek. Met de pantoffels in de hand komen ze in de klas, groeten X en mij. De kinderen trekken hun pantoffels aan en beginnen onmiddellijk aan een bewegingsparcours, een soort ‘reis-om-de-wereld’. De banken staan in een grote kring. Bij de deur staan de banken gewoon opgesteld, dan twee banken schuin: eerst omlaag, dan omhoog. Daarna twee banken omgekeerd als evenwichtsbalk. Dan volgt een constructie waarbij touwen gespannen zijn (volgens de kinderen zijn het laserstralen): de kinderen kruipen er onderdoor. Zo komen ze weer vooraan in de klas en schuiven aan om nog eens rond te gaan. Het bewegingsspel verloopt rustig. De leerkracht helpt sommige kinderen bij de evenwichtsbalk. Om 8.40 uur geeft X teken dat het bewegingsspel ten einde is. De kinderen die nog niet over de evenwichtsbalk gelopen hebben, mogen dat nog even doen.

8.45 uur: de kinderen staan in een kring en zeggen samen met X de ochtendspreuk. De tekst wijkt op enkele plaatsen af van de tekst die in de Vlaamse steinerscholen gezegd wordt. Het klinkt zéér Hollands: alle lange klanken zijn tweeklanken, de r klinkt als een slepende w. Het is duidelijk dat de tekst op het gehoor geleerd is, want de kinderen naast me zeggen nu en dan onbegrijpelijke woorden.

8.50 uur: kringgesprek. X vraagt welke kinderen iets willen vertellen. Een aantal kinderen steekt de hand op. X duidt een kind aan dat begint te vertellen: over thuis enz. De andere kinderen zitten stil op de banken en luisteren. Sommigen luisteren niet echt aandachtig en kijken maar wat rond of zuchten nu en dan. Sommigen reageren wel op wat een ander kind vertelt. Niet alle kinderen die hun hand opgestoken hadden, komen aan de beurt om te vertellen. Na een tiental minuten vindt X het voldoende en maakt een eind aan de verhalen.

9.00 uur: nu volgen een aantal bewegingsspelletjes.

2 kinderen leggen een touw over het tapijt in het midden van de klas. Twee kinderen staan aan weerszijden van het touw en proberen elkaar over het touw te trekken.

Twee banken evenwijdig aan elkaar op het tapijt. De kinderen schuiven in twee rijen aan en gaan over de bank. Hierbij wordt gesproken zodat de kinderen zowel op het evenwicht als op het ritme van de tekst moeten letten.

Een groot blauw zeil wordt door alle kinderen van de klas vastgehouden. Het vormt een groot vierkant met aan elke zijde een aantal kinderen. X nummert de zijden en zegt: rij 1 en 3 oversteken. Terwijl het doek in de hoogte gaat steken deze rijen over. Zo volgen enkele opdrachten met steeds wisselende rijen.

Krokodillenspel. Het blauwe doek is nu 'water'. Alle kinderen zitten rondom en houden het doek vast, de benen onder het doek. De kinderen laten het doek golven. Twee kinderen zijn 'krokodillen' en kruipen onder het doek. Wanneer zij de voeten van een kind aantikken, verlaat dit kind de kring en gaat op een bank zitten. De kinderen die het laatst overblijven winnen en mogen volgende keer krokodil zijn.

Het doek wordt opgeborgen, de banken worden frontaal naar het bord gezet. De kinderen halen de kussens van het rek en zetten zich erop. Ze zijn nu klaar om te schrijven.

De kinderen hebben vaste plaatsen in de kring en een vaste compagnon op de bank. Er kunnen twee kinderen op elke bank zitten.

Om 9.15 uur verlaat ik de klas. Een kind brengt me naar de 1e klas van leerkracht Y.

De kinderen van de 1e klas zitten frontaal naar het bord gericht op het tapijt. Y wijst met een stok woordenrijen aan. Het zijn tweelettergrepige woorden eindigend op -en. De kinderen lezen de woorden die Y aanwijst, Y leest luidop mee.

Na het lezen van de woordenrijen, gaan de kinderen op de banken in een kring zitten. Zij gaan nu het toneelspel 'De wolf en de zeven geitjes' oefenen. De klas wordt omgebouwd: bij de deur komt het huis van de geitjes. Een bank verticaal tegen de muur is de staande klok. In een hoek van de klas wordt met kussens een terrein afgebakend: daar zal moeder geit naartoe gaan. Y duidt aan wie welke rol zal spelen. De wolf krijgt een donker vestje aan. De geitjes krijgen een wit kleed. De moedergeit krijgt een mand. De jager wordt omgekleed. De kinderen die geen rol hebben, zitten op de banken. De tekst is in het Duits, tussendoor klinkt er ook een Engels lied. Y leest de tekst expressief, de kinderen zeggen vrij goed mee: ze kennen de tekst bijna uit het hoofd. De kinderen beelden het sprookje al spelend uit. Dit loopt behoorlijk goed.

Na de ochtendpauze (even over elf) ga ik in de 1e klas bij leerkracht Z. De handwerklerkracht leidt de handwerkles en wordt geholpen door een (groot)moeder. Z brengt intussen de bogen voor het pinksterfeest in orde. Sommige kinderen breien: ze vertellen me dat ze een uiltje breien en wijzen naar het voorbeeld dat aan het venster hangt. Ze werken behoorlijk zelfstandig. Enkele kinderen werken aan een egeltje: twee kartonnen egeltjes waarrond draad (raffia?) gedraaid wordt. De kinderen laten me een afgewerkt voorbeeld zien. Enkele kinderen punniken. Zij maken een touw dat, als het lang genoeg is, aan een eerder gebreid zakje zal vastgenaaid worden. Het werk is gevarieerd. Tegen het eind van het schooljaar moet ieder kind het werkstuk waaraan het bezig is klaar hebben. In de 2e klas start iedereen weer met dezelfde opdracht: daar zullen ze allen beginnen naaien (borduren) aan een gymzak. Het touw voor die zak zullen ze daarna haken.

Na de handwerkles volgt de muziekles. De muzieklerkracht komt binnen en laat enkele kinderen de liertjes uitdelen. De kinderen die een lier hebben gekregen mogen zachtjes over de snaren strijken. Een kind komt me uitleggen hoe ik dat moet doen: met de vingertoppen, niet met de nagels van de vingers.

Rond 12 uur komt leerkracht Y me halen voor de wekelijkse wandeling met de klas. Eén ouderpaar en een moeder gaan mee. De wandeling gaat naar de duinen, zoals elke week. Daar kunnen de kinderen hun middagboterham eten en vrij spelen. Enkele kinderen spelen met water en zand. Enkele kinderen spelen verderop voetbal. De vader van een van de kinderen speelt mee en zegt me na afloop: 'Ik heb de indruk dat ze het voetbal ernstiger nemen dan de school'. De klas is terug op school tegen 14.20 uur. Dan volgt de godsdienstles, waarin de godsdienstlerkracht een verhaal zal vertellen. Ik neem afscheid van Y en vertrek naar huis. Op straat zie ik een kleutermeisje uit de

kleuterschool komen, ze rent langs de straat, haalt een eind verder op de speelplaats iets op en rent terug naar de klas. Enkele ouders parkeren hun wagen en wachten er het eind van de schooltijd af.

NABESCHOUWING

Bewegingsmoment bij het begin van de schooldag

Het meest positieve is dat de kinderen direct actief zijn.

Het bewegingsmoment heeft veel weg van een korte les L.O. als inleiding op de schooldag.

Wat ik hier zag, gebeurt normaliter ook in een les L.O. Een 'reis-rond-de-wereld' zoals hier met banken en andere materialen gebeurt, wordt regelmatig in lessen L.O. aangeboden. Idem voor het 'krokodillenspel'.

Het aanbod is door de beperkte klasruimte toch beperkt. Veel meer dan kruipen, evenwichtsoefeningen, stappen, knielen, liggen, zitten is niet mogelijk. Rennen bijvoorbeeld kan moeilijk een onderdeel van dit bewegingsmoment zijn.

Het is een opgelegde beweging, terwijl kinderen net de kans moeten krijgen om veel meer spontaan te bewegen en verschillende houdingen aan te nemen in de loop van de schooldag. Zodra hier de bewegingsmomenten voorbij zijn, zitten de kinderen toch vooral op de mat of een kussen aan een bank of zitten op de bank.

Kinderen staan regelmatig stil, moeten wachten, aanschuiven enz. Terwijl het uitgangspunt is dat een kind nooit moet wachten. Wachten is oorzaak van verveling, lastig doen, uit de band springen, pesten enz. Wachten voor een kind is nooit een stimulans voor de wilsontwikkeling, tenzij het een actief wachten is in de zin van: wachten tot het verhaal uit is, wachten tot de uitleg gegeven is, wachten tot de tafel gedekt is, enz.

Het bewegingsmoment neemt de plaats in van de zang en de instrumentale muziek als opmaat. Er werd opvallend weinig gezongen en gemusiceerd.

Een muzikale opmaat bij het begin van de schooldag heeft meer te bieden dan een bewegingsspel:

De muzikale opmaat is een kunstzinnige activiteit (het kunstzinnige zou in elk onderdeel aanwezig moeten zijn in een steinerschool).

De muzikale opmaat heeft inhoudelijk veel meer te bieden dan een bewegingsmoment. De kinderen leren er zingen (ademhaling, toonvorming, gehoorvorming, instrumentaal spel, vreemde talen e.a.) en bevat ook bewegingsmomenten (ritmische oefeningen).

De muzikale opmaat is een gezamenlijke activiteit waarbij de inbreng en de aandacht van iedereen noodzakelijk is. Ze bevat een sterke sociale impuls.

De muzikale opmaat is een activiteit die onder de strikte leiding staat van een dirigent, waardoor de kinderen leren zich te richten naar en te concentreren

op de leiding. Dit is veel minder aanwezig bij het bewegingsmoment. Gezamenlijk musiceren is een sterke concentratieoefening én ontwikkelt de wilskracht.

Met een muzikale opmaat onder de leiding van de klasleerkracht vormt deze leerkracht zich als vanzelf om tot een sterke autoriteit. Dit is bij de bewegingsopmaat veel minder het geval.

Een muzikale opmaat spreekt zeer sterk het middengebied aan. Ze maakt de kinderen enthousiast en warm.

Een muzikale opmaat met twee of drie klassen tezamen is het ideale moment om de schooldag mee te beginnen omdat de klank van de muziek veel groter is, omdat jonge kinderen van de grote kinderen leren, omdat er meer sociale wisselwerking is, omdat het muzikale genot en dus ook het enthousiasme groter is. Zelfs de bewegingsopmaat zoals ze op deze school gebeurt, zou er beter op worden als er met twee of drie klassen samengewerkt wordt. De mogelijkheden tot bewegen worden dan veel groter.

Op het moment dat de kinderen het meest ontvankelijk zijn voor 'leren' en voor concentratie wordt er een vorm van spel gegeven.

Een kind komt naar school om te leren. Dat merk je zeer duidelijk bij de jonge eersteklassers. Hoe kijken ze als schoolrijpe kleuters al niet uit naar de 'grote' school waar ze gaan leren lezen en schrijven en blokfluitspelen en rekenen. Daarmee moet de dag dan ook beginnen. Tussendoor, als noodzakelijke afwisseling maar vooral als onderdeel van het leren, kunnen en moeten bewegingsmomenten ingelast worden. Die beweging moet een relatie hebben met de leerstof of moet totaal vrij zijn.

Vrije beweging als onderdeel van de leerstof betekent dat kinderen zelf hun werkplek en werkhouding (zitten, staan, liggen, ...) kiezen en regelmatig afwisselen. Ook de manier waarop ze tafels, stoelen, banken, matten, vensterbanken enz. gebruiken stimuleert de bewegingsmogelijkheden.

Vrije beweging kan gestimuleerd worden door de kinderen op verschillende plaatsen in de klas én daarbuiten te laten werken. Bijvoorbeeld rekenen met materialen gebeurt niet op de plek waar het kind met zijn rekenwerk zit, waardoor het kind voortdurend verplicht is om in beweging te komen. Leren lezen kan op verschillende manieren gebruikmaken van de ruimte: niet steeds naar het bord gericht werken, maar diverse hoeken en plekken in de klas gebruiken afhankelijk of het om analyse of synthese of een ander onderdeel (bv. dictee) betreft. Ook in de hogere klassen heeft elk vak tal van mogelijkheden tot spontaan bewegen. Als die voldoende gebruikt worden is er geen behoefte om een bewegingsopmaat te voorzien.

De eigenlijke les begint pas om 9.15 uur: drie kwartier na aanvang van de school.

Hoe men het ook draait of keert: een kind komt in de eerste plaats naar school om te leren. Daarom zijn de lessen in de ochtend de belangrijkste. Dit is ook een van de redenen waarom Steiner het periodeonderwijs in de eerste twee lesuren liet geven. Als men echter het eerste lesuur aan spel en kringgesprek besteedt, verwaarloost men een van de beste pedagogische adviezen die Steiner gegeven heeft.

Daarbij komt dit: als de leerstof het middel is tot opvoeden – zie Steiner – dan moet er ook leerstof gegeven worden. En de belangrijkste leerstof wordt in de eerste twee lesuren gegeven.

Kringgesprek

Dit sluit onmiddellijk aan bij het eerste bewegingsmoment en wordt gevolgd door een tweede en meer uitgebreide bewegingsmoment. Ongeveer de helft van de kinderen steekt de hand op. De leerkracht bepaalt wie aan het woord komt. Dit loopt behoorlijk goed, weinig storing, ook weinig reactie. De kinderen mogen hun verhaal doen.

Is dit zinvol bij het begin van de schooldag? Het lijkt overgenomen te zijn van het freinetonderwijs/ervaringsgericht onderwijs/sudburyonderwijs. Er was niets bij dat een 'lerend' aspect had. Daarom vraag ik me af of dit wel thuishoort in de lestijd. Het past beter in de speeltijd of in de lunchpauze waar kinderen spontaan aan elkaar en aan de leerkracht wat vertellen. In het onderwijs worden de pauzemomenten doorgaans veel te weinig als opvoedingsmiddel gebruikt, terwijl ze daar – zeker voor wat het spontane spreken betreft – ideaal voor zijn.

Het gesprek draagt weinig bij tot de vorming van de kinderen, behalve dat ze gewoongemaakt worden aan het luisteren naar anderen. Maar inhoudelijk kan het dan véél beter. Gerichte vertel- of spreekopdrachten geven lijkt me alleszins beter.

Ik had de indruk dat enkele kinderen gewoon wat fantaseerden.

Klasinrichting

Zeer positief is dat de traditionele en sociaal verwerpelijke frontale tafelopstelling verdwenen is. Nog te veel Steinerscholen hanteren de frontale opstelling. Het is werkelijk een verademing om in deze vrijeschool een andere en betere aanpak te zien.

De kinderen gebruiken de banken - breed, tamelijk hoog - om op te zitten, om op te lopen en om als werkblad te gebruiken. Die multifunctionaliteit nodigt uit tot gediversifieerd gebruik en tot beweging.

De leerkracht laat de banken op de traditionele frontale opstelling plaatsen zodra de kinderen gaan schrijven. Deze frontale opstelling neemt een aantal bewegingsmogelijkheden weg, terwijl die net kunnen bijdragen aan de concentratie, aan de waarneming, aan de geheugenvorming, de sociale interactie en de persoonlijke inzet.

Er zijn geen tafels in de klas. De kinderen kunnen dus nooit aan tafel zitten. Hierdoor ontbreken er enkele mogelijkheden tot bewegen. Afwisseling in het werken aan een tafel en het werken aan een lage bank en aan andere werkhoogten kan zeer stimulerend zijn.

We moeten ernaar streven dat de kinderen op zo veel mogelijk manieren zitten en staan tijdens het werk. In de klasinrichting die ik hier zie, zijn er geen mogelijkheden om staand te schrijven of te tekenen. Met enkele tafels zou dit wél kunnen. Hoge vensterbanken of andere meubels waaraan staand gewerkt kan worden zijn een extra mogelijkheid voor beweging maar ook voor het sociale contact (het samenwerken).

Alles speelt zich af binnen de ruimte van één lokaal. Ook dit beperkt de bewegingsmogelijkheden in grote mate. Waarom niet de gang erbij gebruiken of nu en dan naar een ander lokaal of naar buiten gaan terwijl men weet dat dit zeer verfrissend werkt en

de concentratie verhoogt. Zo zou men ook met andere klassen kunnen samenwerken, terwijl nu iedere klas een eiland op zich is. Kinderen van de ene klas hebben geen contact met kinderen van andere klassen en zien ook niet wat in andere klassen gebeurt.

TOT SLOT

De steinerscholen (vrijescholen – waldorfscholen) hebben in een kleine eeuw tijd een fantastisch en waardevol repertoire aan bewegingsmogelijkheden opgebouwd om te gebruiken tijdens de lessen. Denk aan ritmische oefeningen bij taal en rekenen en aan toneelspelen. Als dit repertoire voldoende aan bod komt tijdens de lessen is er mijns inziens geen nood aan een extra bewegingsopmaat. Als dit repertoire gekoppeld wordt aan de mogelijkheden tot bewegen – zoals in deze school in aanzet aanwezig is – dan gaan we er flink op vooruit, zeker als ook het kunstzinnige aspect daarbij betrokken wordt.

Op deze school is er het inzicht en is er een aanzet. Dit moet nu verder uitgewerkt worden en alle kansen om tot een echte school (of klas) in beweging te komen moeten aangewend worden, waarbij het kunstzinnige en vooral het muzikale niet uit het oog verloren mag worden. Verder ook overgaan tot klasoverschrijdend werken en gebruikmaken van alle mogelijkheden van een schoolgebouw om kinderen in beweging te zetten.

De titel 'Klas-in-beweging' zou best vervangen worden door 'School-in-beweging' of misschien nog beter en duidelijker en meer aansluitend bij wat Steiner voor ogen had: 'Kunstzinnige-school-in-beweging'.